

# Hela landet läser

Om livelitteratur, minoritetsspråk och identitetsskapande, kommunpoesi och läsning så in i Norden, litteratur som beredskap, Sveriges utkanter och mycket mer ...

**KULTURRÅDET**



Förord

# Lika rättigheter – olika förutsättningar

Varje år arrangerar Kulturrådet tillsammans med Läsrådet en digital Träff för läsfrämjande. Träffen 2024 hade temat *Hela landet läser*, och fler än 1 200 deltagare var anmälda, läsfrämjare från norr till söder, och från våra grannländer Norge och Finland. Poeten David Värynen var träffens programledare, som också delade med sig av egna reflektioner och minnen kring läsning. Mina egna reflektioner från årets träff är många, men handlar särskilt om platsens och språkets betydelse för läsning, platser och språk som anses finare och bättre än andra och därför blir ett hinder. Det är inte lätt att fråga efter litteratur på meänkieli på biblioteket om man alltid fått höra att det språket inte är något värt. Eller som mannen, med en hel lada full med böcker, men som inte såg sig som läsare, för det var inte tillräckligt fina böcker han hade, inte böcker som räknades. Sådant är värt att reflektera över.

Till programmet bidrog forskare, författare, läsambassadör, bibliotekarier, lärare, rektor, projektledare, kommunpoet, försvarsmakten, kriminalvården och ännu fler. Vi fick röster från ungdomar i Norden, om läsningens betydelse för dem, i form av kortare filmer under dagarna. Vi sammanställer den här skriften för dig som vill veta mer vad som hände på läsfrämjandeträffen 2024.

Kulturrådets bedriver ett omfattande läsfrämjande arbete, som syftar till att uppfylla de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande: Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i

vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet. Alla har lika rättigheter, och Träff för läsfrämjande uppmärksammade olika förutsättningar. Läsrådet har bidragit i planeringen av träffen med sin samlade expertis och sina nätverk. Läsrådet bildades 2021 som rådgivande organ till Kulturrådet, och ledamöterna utses av regeringen. Läsrådet presenterades på träffen, såväl gamla som nytillkomna ledamöter.

Kulturrådet har i uppdrag att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande verksamhet av nationellt strategiskt intresse. Vi fördelar stöd, sammanställer och sprider kunskap. Samverkan är en nyckelfaktor för att lyckas med vårt uppdrag. Myndigheter och läsfrämjande aktörer behöver arbeta mer tillsammans och dra nytta av varandras uppdrag, kompetens och kontaktnät. Träff för läsfrämjande är en del av den kraftsamling för läsfrämjande som äger rum runt om i landet. Nytt för den här träffen var vårt samarbete kring MTM:s pris Läsguldet, som delades ut till den stolta vinnaren Helena Engdahl med projektet *Textlösa böcker och läshund för att locka fram läslust*. Helena Engdahl är barnbibliotekarie och tillgänglighetsansvarig för barn och ungdomar på Falu stadsbibliotek. Läsguldet är MTM:s pris för tillgänglig läsning. Det uppmärksammar personer, organisationer eller institutioner som på ett kreativt, inspirerande och inkluderande sätt skapar möjligheter för personer med syn- eller läsnedsättning att läsa på sina villkor.

Välkomna att ta del av sammanfattningen och låta er inspireras av den här skriften! Skribenten och journalisten Johan Kellman Larsson har skickligt sammanfattat innehållet och illustratören och serie-tecknaren Mats Jonsson står för de fantastiska teckningarna. Slutligen: tack till alla er som var med oss under träffen – det är ni som gör det stora läsfrämjande jobbet, över hela landet!

Kajsa Ravin  
Generaldirektör på Kulturrådet  
och ordförande i Läsrådet

# Innehåll

|  |    |
|--|----|
| Agnes Török, Camilla Linde:<br>Vill bryta barriärer och sätta livelitteraturen på agendan..... | 6  |
| Stig-Börje Asplund: Läsning på landsbygden .....   | 10 |
| Raisa Leussu: Meänkieli = Vårt språk.....  | 14 |
| Agnes Török, Makz Bjuggfält: Läsförämja hbtqi-litteratur i hela landet .....                   | 18 |
| Jimmy Alm: Poesins betydelse för en kommun.....  | 24 |
| Anja Rydén Gramner, Andreas Braw, Helene Aronsson:<br>Läsning som beredskap .....              | 30 |
| Solveig Korum, Moa Olin, Tammi Gustafsson Nadel:<br>Läsning så in i Norden.....                | 36 |
| Mats Malm, Essi Alho:<br>Svenska Akademien och Minecraft väcker läslusten .....                | 42 |
| Anneli Glamsare, Camilla Bejmo Samuelsson, Anton Ariki Sten:<br>I läsningens utkant.....       | 46 |
| Jasmine Darban: En stjärna på Booktok-himlen.....  | 52 |

Intervjuerna har redigerats och komprimerats  
för läsbarhet och tydlighet.

Agnes Török, Camilla Linde

# Vill bryta barriärer

Agnes Török är Sveriges nya läsambassadör. Hen vill särskilt belysa "livelitteratur" – att uppleva litteratur tillsammans med andra. Hur kan exempelvis rollspel hjälpa till att bryta litterära barriärer?

Agnes Töröks kärnfråga under sin tid som Sveriges läsambassadör kommer – vid sidan av ungas psykiska hälsa och läsning utanför storstäderna – att vara livelitteratur.

– Det är ett ganska utforskat och okänt begrepp i Sverige, säger hen.

Livelitteratur kan, sammanfattar Agnes Török, definieras som att uppleva litteratur i realtid med flera sinnen och tillsammans med andra. Läsning behöver alltså inte betyda att man väljer bort tid med vänner eller familj. Vad kan litteraturen vara när den lämnar boksidorna?

– Det kan vara något så enkelt som högläsning hemma. Eller ett sammanhang där en författare framträder och läser sin text, som scenpoesi. Men det kan också vara mer interaktivt, där flera personer är med och påverkar, eller där man skriver en text ihop. Som dramaövningar eller rollspel.

Det finns en anledning till att intresset för boksamtal, litteraturfestivaler och olika former av uppläsningar ökar just nu, säger Agnes Török.

– I den typen av sammanhang ges deltagarna möjlighet att vara med och forma – eller till och med kliva in i – berättelsen.

Agnes Török är verksam som Spoken Word-poet, författare, dramatiker och teaterregissör. Nalle Puh-böckerna lärde hen att läsa högt i ung ålder. En viktig anledning till att hen valt att engagera sig i läsfrämjande verksamheter är att litteratur innebär att människor övar upp sin empatiska förmåga.

– Genom litteraturen öppnar vi dörrar till varandra.

Nu vill hen öppna dörren till "den gemensamma läsningen" på vidare gavel. Och det är här livelitteraturen kommer in i bilden.

– Livelitteratur har en lång historia: så länge människan har haft ett språk, har vi delat berättelser med varandra.

Livekulturen har, generellt sett, vuxit på många håll i samhället under 2000-talet. När världen blir alltmer digital vill vi uppleva saker

tillsammans – ”på riktigt”, tycks det som. Det tysta, individuella läsandet är fantastiskt, säger Agnes Török.

– Men ibland hamnar det gemensamma läsandet lite i skymundan. Social läsning och gemensamma upplevelser kring läsande är ett viktigt komplement till den tysta läsningen. Det kan också vara en nyckel för den som brottas med individuella eller strukturella hinder i den egna läsningen.

### Rollspel som läsfrämjande metod

Bibliotek och andra läsfrämjande verksamheter kan, i högre utsträckning, använda livelitteraturmetoder som verktyg, tycker Agnes Török. Ett exempel på en sådan metod är rollspel. Camilla Linde, Science Fiction-författare för barn och unga och rollspelskonstruktör, berättar mer:

– Rollspel kan vara en fantastisk metod – inte minst för att nå unga människor som står långt borta från läsandet. Det skapar möjligheten att i realtid väva en berättelse tillsammans med andra, säger hon.

Camilla Linde introducerades för rollspel först i vuxen ålder.

– Som barn visste jag inte ens om att det fanns! Men hade jag gjort det, hade jag förmodligen älskat det.

Till en början tyckte hon att det kändes svårt. Men när hon förstod att rollspel handlar om berättelser var det som om en pollett trillade ner.

– Berättande i olika former hade jag ju sysslat med ända sedan jag var barn – och då kändes det inte lika läskigt längre.

”Att våga testa”, kan låta som ett enkelt tips men Camilla Linde säger att just detta är ett viktigt steg för den som är nyfiken på rollspel som metod för livelitteratur.

– Många kanske känner, som jag gjorde, att det verkar läskigt eller svårt. Då brukar jag säga: börja enkelt. Om det känns krångligt, skala bort de där reglerna som ibland omgärdar rollspelen. Fokusera i stället på att tillsammans skapa en historia, och på vad som ska hända. Det kan räcka långt.

Det finns många rollspel som är kopplade till populära barnboksserier, påpekar Camilla Linde. Som *Nelly Rapp* och *Handbok för superhjältar*.

– De kan fungera som ingång till dem som är nyfikna, men som kanske inte riktigt vet vad rollspel är för någonting, säger hon.



Sist men inte minst tipsar Camilla Linde om att samverka.  
– Att testa själv kan kännas svårt. Men då finns det många man kan ta hjälp av, som har rollspel som hobby och därför en bred kunskap. Som rollspelsföreningar, eller enskilda rollspelare som man kan göra det tillsammans med.

Agnes Török är Sveriges läsambassadör under 2024–2026.

Camilla Linde är författare inom Science Fiction och skräck och skapar även rollspel.

Stig-Börje Asplund

# Läsning på lands- bygden

Hur påverkas vår läsning av platsen där vi bor?  
Stig-Börje Asplund, professor vid Karlstads universitet,  
har studerat pojkar och män med arbetarklassbakgrund  
på landsbygden – och deras relation till litteratur.

När en grupp ungdomar kommer tillbaka till sin hemstad efter några dagars utflykt till vildmarken, gör de en fruktansvärd upptäckt. Husen är tomma och telefonerna har slutat fungera. En fiende har tillfångatagit deras föräldrar och vänner. Ungdomarna flyr till en dalgång där de bildar en motståndsrörelse. Det här är utgångspunkten för John Marsdens äventyrsroman *Imorgon när kriget kom*, från 2005. Boken har använts i en avhandling av Stig-Börje Asplund, professor i pedagogiskt arbete vid Karlstads universitet, där han undersöker hur läsningen påverkas av platsen där vi bor. I avhandlingen följer han en grupp gymnasiepojkar på fordonsprogrammet i deras samtal om texter, inte minst romaner, som de möter i undervisningen. En av böckerna som pojkarna läste var just *Imorgon när kriget kom*.

– Den här gruppen pojkar gillade verkligen den här romanen – särskilt romanens huvudperson Ellie. För dem blev hon en hjältinna, bland annat på grund av att hon kunde så mycket. Som att hantera redskap, maskiner och vapen.

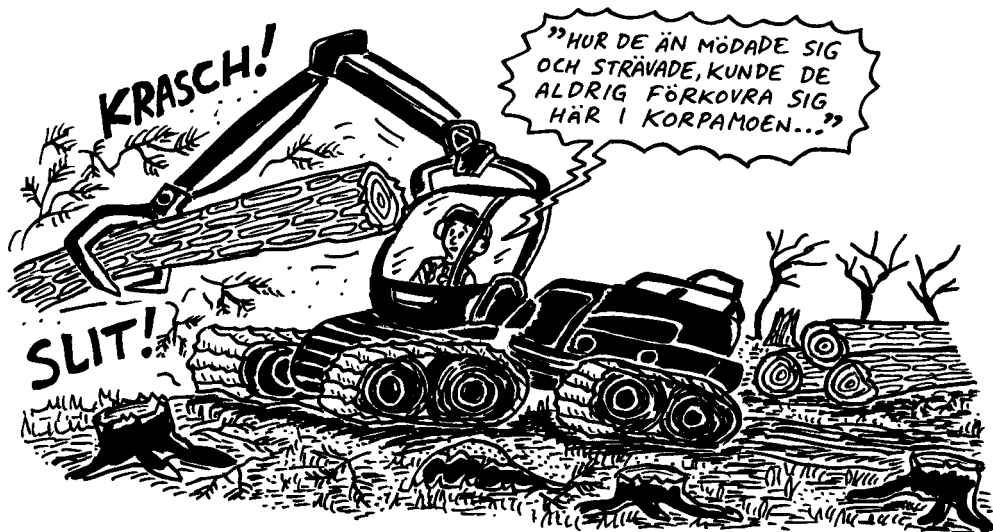
Stig-Börje Asplund blev nyfiken och jämförde med en annan studie där en grupp pojkar hade läst samma bok men ogillat den. Varför tyckte de två grupperna så olika? Jo, menar Asplund, pojkarna hade olika bakgrund. Och bodde på olika platser.

– Pojkarna i den andra studien bodde i en urban miljö, en ”fin” förort. På fritiden spelade de golf och tennis. Medan pojkarna på fordonsprogrammet som jag mötte, bodde på landsbygden och intresserade sig för sådant som jakt och fiske.

### **Läsning inte bara skönlitteratur**

Fordonspojkarnas identifiering med och hyllningar av karaktären Ellie visar att det inte är enbart kön som styr när vi läser, säger Stig-Börje Asplund.

– Plats är en dimension som vi ofta glömmer bort när vi pratar om läsning. Och det är något vi måste ägna mer uppmärksamhet åt.



Även vi forskare. Var vi bor och verkar spelar roll för vår relation till läsning.

Asplund startade sin forskning i en tid då pojkar och mäns problematiska relation till läsning uppmärksammades allt mer. Gruppen anses alltjämt läsa för lite och för dåligt, inte minst i relation till flickor.

– Men den sortens läsdiskurs bygger på mätbarhet och kan i sig bidra till att bekräfta en mytbildning om pojkar, män och läsning. Det i sin tur riskerar att befästa en social och kulturell marginalisering.

Stig-Börje Asplund menar förenklat att läskrisrapporterna ofta omgärdas av en viss syn på läsning och litteratur. Genom intervjuer med manliga deltagare i olika åldrar, från 15 år och ända upp till 80 plus, vill han i stället rikta ljuset mot "gömda läspraktiker".

– Som ljudboken, jakttidningen, musiktexen eller dagstidningen.

Läsning kan innefatta andra saker än den skönlitterära och pappersburna boken, säger Stig Börje Asplund och tar ett exempel:

– Jag intervjuade en man som mindes hur han som ung fick fatt i en instruktionsbok (till sin pappas nyinköpta Volvo) – och läste den hundratals gånger. Texten blev en av hans livs starkaste läsoplevelser. Till slut kunde han den utantill.

### Skrothandlaren som inte läste, eller?

Ett annat exempel var när Asplund intervjuade en äldre man, en före detta skrothandlare, som betraktade sig som en icke-läsare. Sedan visade mannen sitt garage.

– I själva verket var det inget garage, utan ett bibliotek. Han hade 10 000 böcker därinne. Så visst läste han. Men inte *skolböcker*, som han uttryckte det, *inte tjocka böcker som man blir smart av*. I stället handlade det om gamla westernböcker och detektivromaner från 60- och 70-talet.

Vi har en begränsad kunskap om hur rurala män använder läsning i sina liv, sammanfattar Stig-Börje Asplund.

– Pojkar och män med arbetarklassbakgrund och som bor på landsbygden konstruerar sig själva som *icke-läsare* i relation till den omgivande, dominerande diskursen om vad en läsare är och inte är. Som skrothandlaren. Detta eftersom de läspraktiker de engagerar sig i marginaliseras i relation till de formella, institutionella läspraktikerna.

Den platsbaserade läsningen får inte glömmas bort, avslutar Asplund.

– Tvärtom måste vi synliggöra den, bekräfta den och sätta den läsningen i ett sammanhang. Och på så sätt hitta vägar för att utmana traditionella läsaridentiteter. Det handlar om att våga betrakta sig själv som läsare. Många unga män och pojkar ser sig som icke-läsare – trots att de i själva verket läser regelbundet.

Stig-Börje Asplund är professor i pedagogiskt arbete vid Karlstads universitet. Han har i sin forskning intresserat sig för pojkars och mäns relation till läsning.

Raisa Leussu

**Meänkieli  
= Vårt  
språk**

Tillgången till litteratur på urfolks- och minoritets-språk är avgörande för att hålla språket levande. Raisa Leussu, chef för resursbiblioteket i Övertorneå, vill stärka identiteten hos de som en gång förlorat sitt språk.

Meänkieli har talats på båda sidorna om riksgränsen i norra Sverige och Finland under lång tid. På den norska sidan har kvänska, som har stora likheter med meänkieli, talats i flera hundra år. När Sverige förlorade Finland till Ryssland 1809, drogs gränsen längs Torne älv. Förutom att människor och släkter separerades från varandra, påverkades språket. När försvenskningssprocessen inleddes på 1880-talet förbjöds meänkieli i skolan. Alla skulle prata svenska. Resultatet över tid? Meänkieli höll på att dö ut. År 2000 fick meänkieli status som ett eget språk i Sverige. Barn och unga har sedan dess rätt att läsa meänkieli i skolan som modersmål. 2021 togs ett annat viktigt steg när Nordkalottbiblioteket i Övertorneå i Tornedalen, fick i uppdrag från Kungliga biblioteket att bygga upp ett så kallat resursbibliotek.

– Syftet är att stödja landets kommunala bibliotek i att synliggöra de nationella minoritetsspråken, säger Raisa Leussu som är chef för resursbiblioteket i Övertorneå.

– I vårt arbete är det särskilt viktigt att ta hänsyn till att minoriteterna har unika behov. Och att biblioteken har olika utmaningar och förutsättningar. Det som minoriteterna har gemensamt är behovet att få tillgång till litteratur på sina språk, vilket är helt avgörande.

### **Att bli bestulen på sitt språk**

Resursbiblioteket hjälper andra bibliotek att svara på frågor om litteratur, bistå med information (genom hemsidor och sociala medier) samt delta i och arrangera utbildningstillfällen, seminarier och inspirationsträffar.

– Tillgång till litteratur på sitt eget språk bidrar till att stärka identiteten och kopplingen till människors rötter.

I resursbibliotekets arbete är den historiska aspekten viktig, säger Raisa Leussu.

– När det gäller tornedalingar är det specifikt viktigt att förstå hur

försvenskningsperioden har påverkat den nuvarande identiteten – eftersom staten aktivt försökt göra sig av med både språket och kulturen.

### **Språkförbud som bestraffning**

Staten var mycket effektiv i det arbetet, säger Raisa Leussu. Skolbarn som talade sitt språk kunde utsättas för bestraffning så sent som i slutet av 1950-talet. I dag ser man att minst två generationer talare tappade sitt språk på grund av försvenskningspolitiken.

Hon talar om *förlorade generationer*.

– Många föräldrar pratade bara sitt språk sinsemellan, på grund av att de hade övertygats om att det var värdelöst. Därför är det viktigt att vi idag bidrar och inspirerar till generationsöverskridande aktiviteter och insatser på biblioteken.

De förlorade generationerna har idag börjat återta sitt språk, förklarar Raisa Leussu.

– Vi ser ett ökat intresse bland unga människor att söka sina rötter. Och småbarnsföräldrar som vill att deras barn lär sig språket.

### **Små insatser – stor skillnad**

Raisa Leussu beskriver en rad hinder – historiska och kulturella – som resursbiblioteket i Övertorneå brottas med.

– Det finns fortfarande många som menar att meänkieli inte är ett riktigt språk. Och det visar tyvärr hur pass mycket försvenskningen har lyckats. Det finns också en språkpolisproblematik, vilket leder till att många inte törs erkänna att de kan språket. Exempelvis av rädsla för att bli förminskade.

– Tyvärr får vi också höra från många bibliotek att det inte finns någon efterfrågan på böcker på exempelvis meänkieli. Där vill jag uppmuntra alla att skylta med meänkieli-böcker, eller på andra sätt uppmärksamma besökarna på att böckerna finns.

Raisa Leussu har sett många exempel på att efterfrågan på meänkieli-litteratur exploderat efter den typen av insatser, och tillägger:

– Människor som är uppvuxna med känslan av att ens språk inte är värt någonting, kanske inte heller är de mest högljudda när det kommer till att ställa krav.

Raisa Leussu har förståelse för att många bibliotekarier kan tycka att det känns överväldigande att behöva bli expert på fem olika folkdelar, deras historia och kultur.



– Men med små enkla steg kan man göra stor skillnad. Har man hjälpt en enda person att känna sig sedd på biblioteket, har man gjort en insats.

De nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska samt varieteter av dessa språk.

2022 invigdes Sveriges nationella resursbibliotek för meänkieli på Nordkalottbiblioteket i Övertorneå.

Raisa Leussu är chef för biblioteks- och minoritetsspråkverksamhet i Övertorneå.

Agnes Török, Makz Bjuggfält

# Läsfrämja hbtqi- litteratur i hela landet

Hur kan biblioteken främja mötet mellan hbtqi-litteratur och läsare? Läsambassadören Agnes Török och litteraturvetaren Makz Bjuggfält från Bögbibblan undersöker frågan i ett fördjupande samtal.

De senaste åren har nyheter om författare som trakasseras för sin sexuella läggning – och vars verk censureras eller förbjuds – blivit allt vanligare. Den amerikanska serietecknaren och författaren Maya Kobabes ickebinära självbiografi *Gender queer*, är ett exempel. För tredje året i rad hamnade boken i våras på första plats på American Library Association's lista över bannlysta böcker. *Gender queer*, som handlar om hur det kan vara för en ung person att komma ut som ickebinär eller asexuell, är långt ifrån ensam i sitt slag. Nästan hälften av böckerna på listan över bannlyst litteratur berör hbtqi-frågor. Även i Sverige, säger läsambassadören Agnes Török, finns det exempel på när hbtqi-litteratur möter motstånd.

– Högerpopulistiska och högerextrema rörelser har under de senaste åren gjort transpersoner, framför allt, till ett slags politiska syndabockar. Särskilt farligt anses litteratur kopplat till barn. Sogostunder för barn med dragqueens har i Sverige utsatts för olika former av hot, exempelvis.

### **Hbtqi-litteratur som spegel**

Det som sticker ut i samhället möter ofta motstånd, menar litteraturvetaren och läraren Makz Bjuggfält, som även är grundare av den queerlitterära plattformen Bögbibblan.

– Det som hbtqi+ har gemensamt är att vi bryter mot föreställningar och normer kring sexualitet, kön och relationer.

För Makz Bjuggfält personligen har hbtqi-litteraturen varit central, inte minst i ung ålder.

– Det handlar om berättelser om deras – våra – liv, erfarenheter och historia.

Mer specifikt har det handlat om att kunna spegla sig, säger han. Och att hitta förebilder.

– Att få en begriplig bild av hur framtiden skulle kunna se ut för mig som ung homosexuell gav mig en känsla av lätthet och trygghet. Det är den sortens kraft som litteraturen besitter. I bästa fall kan det



Alla vågar inte ta från regnbågshyllan. Då är det bra med dubbla exemplar!

fungera som en påminnelse om vem man är och att det finns andra som delar mina erfarenheter och upplevelser.

Agnes Török nickar instämmande.

– Hbtqi-litteratur har betytt mycket för mig personligen. Det har fungerat som spegling, tröst och förändringsdriv. Idag, när världen känns tung, brukar jag läsa om *A Psalm for the Wild-Built* av författaren Becky Chambers, som kretsar kring en ickebinär te-munk. Det är omöjligt att inte bli glad av den!

### Läsfrämjande regnbågsbibliotek

Biblioteken kan spela en stor roll i spridandet av hbtqi-litteratur och i att främja mötet mellan hbtqi-litteratur och läsare. Ett lysande exempel är Umeå stadsbiblioteks Regnbågsbiblioteket, en satsning som startade 2012 för att lyfta fram hbtqi-perspektivet, motverka diskriminering och homo-, bi- och transfobi. Personalen vittnar om att de genom att belysa queerperspektivet i litteraturen – med hjälp av artiklar på webben, närvaro i sociala medier och programverksamhet med hbtqi-perspektiv – har vidgat perspektivet och skapat en högre kvalitet på bibliotekets verksamhet i stort. Det har även blivit populärt, inte bara vid Umeå stadsbibliotek, att inrätta en så

kallad regnbågshylla. Men kan det samtidigt finnas en risk att besökaren känner sig utsatt när hen går till biblioteket och lånar vid just regnbågshyllan? För att komma runt den potentiella problematiken tipsar Makz Bjuggfält och Agnes Török om att ha dubbla exemplar av böckerna, om resurserna finns.

– Det har jag hört många bibliotekarier själva säga. Det kan hur som helst knappast skada. Inte minst eftersom en hbtqi-bok självklart kan ha andra teman också, säger Makz Bjuggfält.

Agnes Török fyller i:

– Queer litteratur är förstås inte bara till för queera läsare.

Genom att göra den här litteraturen tillgänglig för alla, kan böckerna potentiellt även nå dem som eventuellt inte vågar söka sig till just regnbågshyllan.

Agnes Török delar med sig av flera tips om hur bibliotek kan arbeta för att fördjupa eller sätta i gång med ett läsfrämjande arbete kring hbtqi-litteratur.

– Ett sätt är att bjuda in queera författare till författaruppläsningar. Sveriges största författarförmedling, Författarcentrum, arbetar aktivt för att förmedla författare i alla regioner, däribland många som skriver om queera ämnen.

## **En gemensam begreppsvärld**

Makz Bjuggfält trycker på att samarbeta med lokalsamhället.

– Försök först att ta reda på vad målgruppen, i det här fallet biblioteksbesökarna, är intresserade av. I Sverige finns många bra och utvecklade nätverk, exempelvis RFSL. Det kan vara en bra start. Jag besökte Sundsvalls stadsbibliotek i höstas som hade ett väl utvecklat samarbete med den lokala RFSL-verksamheten.

Något som blivit alltmer populärt bland bibliotek i Sverige är en särskild hbtqi-certifiering som utfärdas av RFSL. Certifikatet innebär en garanti för att verksamheterna arbetar för en god arbetsmiljö samt ett välkomnande och respektfullt bemötande. Det låter ganska självklart. Så varför behövs det? Agnes Török förklarar:

– Ofta finns det kanske något som står i vägen för att bibliotekspersonalen ska känna sig trygg i bemötandet av besökare. Det kan finnas en osäkerhet kring: vad som är okej att säga, vilka begrepp man ska använda och hur vi kan beskriva, samla eller rubricera böcker med queertema? En gemensam begreppsvärld eller en certifiering kan hjälpa till att skapa en trygghet.

**”Queer  
litteratur  
är förstås  
inte bara till  
för queera  
läsare.”**

## Biblioteket som fristad

I arbetet med att skapa en trygg plats för hbtqi-personer kan skolbiblioteken spela en stor roll, säger Makz Bjuggfält.

– Skolbiblioteket kan fungera som en fristad för hbtqi-personer, en inbjudande, öppen och trygg miljö. Det biblioteken kan göra oavsett storlek eller ekonomiska resurser, är att försöka komma närmare eleverna, försöka nå dem som annars inte hittar till biblioteket. Att synas på fler platser i skolan än i själva biblioteksrummet, kan vara ett sätt, säger han och fortsätter:

– Ett exempel på samarbete mellan lärare och bibliotekarier är ett klassrumsbibliotek, alltså att biblioteket kommer till klassrummet. En enkel strategi som kan ha ett stort värde! Om litteraturen är ett fönster mot världen kan den typen av insatser hjälpa eleverna att hitta till det fönstret.

Agnes Török är inne på något liknande. Hen beskriver biblioteket som en potentiell viloplats för alla, men kanske särskilt för de som har det tufft på något sätt.

– En värld full av berättelser som kanske handlar om det man själv går igenom. Och där man får vara sig själv.

Begreppet queer kan betyda flera olika saker men är i grunden ett ifrågasättande av normer om könsroller, könsidentitet och sexualitet. Många ser sin könsidentitet eller sin sexualitet som queer. Det kan innebära en önskan att inkludera alla kön och sexualiteter och att inte behöva identifiera eller definiera sig.

Svensk biblioteksforening har en guide för bibliotek som arbetar med hbtqi-litteratur: [biblioteksforeningen.se](http://biblioteksforeningen.se)

Agnes Török är Sveriges läsamambassadör under 2024–2026.

Makz Bjuggfält är litteraturvetare och lärare och grundare till Bögbibblan som presenterar och diskuterar hbtqi+-litteratur i text- och poddform. Samtalet leddes av Karin Forss, processledare för rättighetsperspektiv på Kulturrådet.

Jimmy Alm

# Poesins betydelse för en kommun

Poeten Jimmy Alm skapar porträtt av personer, verksamheter och platser – i form av dikter. I bruksorten Frövi blev hans poesi en del av kommunens samhällsplanering. På årets Läsfrämjandeträff berättade han om sin tid som Sveriges första kommunpoet.

Att Jimmy Alm blev Sveriges första kommunpoet började som ett misslyckande. Under fyra års tid hade han vänt ut och in på sig själv för att färdigställa sin första diktsamling. När boken äntligen var klar refuserades den, vilket ledde till att han tappade lusten till skrivandet. Men så kom han att tänka på något som han hade gjort på en musikfestival, sommaren 2015.

– Jag hade ställt upp en tältkåta i skogsbrynet och erbjudit *poetisk terapi*. Besökarna fick komma in och berätta om sina bekymmer. Och så skrev jag en dikt som recept.

Inspirerad av den erfarenheten började han skriva dikter om människor i sin närhet. Under en timme fick de berätta om sig själva medan han lyssnade, ställde frågor och antecknade.

– Det var enkelt och roligt, och påtagligt att dikterna betydde något för mottagarna. Så jag bestämde mig för att fortsätta.

Jimmy hoppade av författarskolan på Lunds universitet och flyttade tillbaka till Uddebo i Tranemo kommun där han bott tidigare.

– När jag kom tillbaka till Uddebo blev jag nyfiken på vad jag kunde berätta om min by genom att dikta dem som bor där. Det ledde till det koncept som jag kallar *Dikta dig*.

Dikterna om Uddebos invånare resulterade, förutom i diktsamlingen *Vem bor i Uddebo?* även i ett samarbete med Tranemo kommun. Under en månad flyttade Jimmy Alm sin verksamhet till biblioteket i Tranemo och erbjöd kommunens invånare att få en egen, specialskriven dikt. I samband med utvärderingen av projektet sa kommunens kulturchef: Jimmy, ska inte du bli kommunpoet?

– Det som lockade mig konstnärligt var att testa om metoden fungerade på andra subjekt än människor. Hur gör jag för att dikta en betongfabrik, eller en golfbana?

Jimmy ville dikta så många olika delar av kommunen som möjligt, för att på så sätt skapa en starkare vi-känsla i kommunen.

– Men det var också viktigt för mig att göra poesin till en del av

vardagen för människor, något som inte förutsatte ett kulturellt kapital. Skapa en brygga till poesin.

Sommaren 2021 stod det klart att Jimmy Alm skulle bli Sveriges första kommunpoet. Han delade in arbetet i fyra olika spår, berättar han.

– Det första handlade om att vara en poetisk resurs för kommunens invånare. Jag besökte föreningar, läste dikter på offentliga tillställningar och höll tal på niornas skolavslutning på den lokala högstadieskolan.

Det andra spåret, *Veckans kommundikt*, var hjärtat i projektet.

– Varje vecka valde jag något i kommunen som jag skulle lära känna och skriva en dikt om. Jag gick en nybörjarkurs i gammaldans och luktade på ammoniak i Nittorps ishall.

Under ett år skrev Jimmy Alm varje vecka en ny kommundikt, som publicerades i videoform på sociala medier och som trycktes i lokaltidningen. Det tredje spåret var persondikter. Under året kunde de som bodde i kommunen boka tid och få en egen dikt. Det fjärde spåret handlade om att arrangera skrivkurser och workshops. Det var inte alltid helt lätt, säger han.

– Min första workshop var på biblioteket på högstadieskolan i Tranemo. När jag kom dit möttes jag av ett dussin killar som var demonstrativt kritiska till poesi. De höll sig först på avstånd, men efter ett tag var det några av dem som kom fram.

När Jimmy förklarade att de fick skriva vad som helst, så tog de chansen.

– Först skrev de inte helt oväntat ganska vulgära dikter. Men när de väl hade fått skriva av sig könsorden så kom det helt andra, i flera fall berörande, texter.

Projektet tog slut hösten 2022. Senare samma år släpptes boken *Sveriges första kommunpoet*.

– Det är lika mycket en diktsamling som en konstnärlig dokumentation, säger han.

I våras startade Jimmy ett projekt tillsammans med bruksorten Frövi i Örebro län. Nu ville han undersöka om han kunde koppla sitt arbete till en samhällsplaneringsprocess.

– Bakgrunden var att Frövi på grund av stora investeringar från näringslivet befann sig i en större förändring. Mitt uppdrag blev att fånga upp invånarnas egna röster om vad Frövi är och vill vara. Samhällsplanerarna skulle sedan få lära känna Frövi genom mina dikter.



Tranemo  
kommun  
vill inte  
att du  
är du.

-Tonårig  
poet  
2022.

Knul  
din  
fitt  
kan  
få  
smit

JPA  
LLA  
KA  
ISS

JIMMY  
ALM

NÄR DE VÄL  
FÅTT SKRIVA AV  
SIG KÖNSORDEN  
KOM HELT  
ANDRA DIKTER.

En av dikterna som Jimmy Alm skrev var till arkivet i Tranemo:

Vid en första anblick kanske en kommunal handling

Inte avslöjar sitt högre syfte

Men när vi vill veta

Vad som egentligen hände

Vilka beslut som togs

Om vi är vaccinerade mot röda hund

Eller behöver ritningar till vårt nyköpta hus

Då finns du där

Handskrivna texter

Med ålderdomliga ord

Hyllmeter efter hyllmeter

Om adoptioner och betyg

Hundratal år av kommunal information

Som samlats och kategoriserats

För att bevara det förlutna

Som kan göra skillnad

I framtiden

– Jag skrev en dikt om pappersbruket, en om det stora växthuset och en om kvinnofängelset Hinseberg.

Han intervjuade även enskilda personer, som ICA-handlaren Stefan. Sammanlagt blev det tolv dikter om platsens människor och verksamheter. Utöver detta skrev Jimmy Alm även dikter utifrån Frövi högstadieelevers erfarenheter och tankar.

– Jag genomförde skrivövningar med samtliga högstadielklasser. Det resulterade i ett stort material, som jag sedan skapade poesi av.

Jimmy Alm upplever att hans arbete som kommunpoet har lämnat ett stort avtryck. Responsen har över lag varit starkt positiv.

– Fortfarande möts jag av människor som undrar om jag kan skriva en dikt om dem. När jag lämnade in bilen på verkstan i Tranemo senast, undrade en man där om jag kunde skriva en dikt om hans veteranbilar. Det är ganska fantastiskt.

Samtliga dikter från projektet i Frövi presenterades i form av en utställning på pappersbruksmuseet i Frövifors.

Jimmy Alm är poeten som blev Sveriges första kommunpoet.

Anja Rydén Gramner,  
Andreas Braw, Helene Aronsson

# Läsning som beredskap

Kan skönlitteratur hjälpa läkare i mötet med patienter, förbereda soldater för krig och ge fångar en känsla av frihet? Andreas Braw från Försvarsmakten, Helene Aronsson från Kriminalvården och Anja Rydén Gramner, forskare, analyserar litteraturen som beredskap.

Blir man en god människa av att läsa böcker? Den frågan är sannolikt lika gammal som boken själv. Anja Rydén Gramner, postdoktor i pedagogik vid Linköpings universitet, undersöker vad vi faktiskt vet. Hon forskar om hur skönlitteratur används på yrkesutbildningar för exempelvis läkare, lärare och poliser. Det är lätt att förledas och tänka att skönlitteratur är något fantastiskt för alla människor, säger hon.

– Det finns ett underliggande antagande om att skönlitteratur skapar goda medborgare. Att böcker ger oss möjlighet att stärka egenskaper som empati, självkänedom, kritiskt tänkande och reflektionsförmåga.

Är det så enkelt? Det har Anja Rydén Gramner frågat sig i sin forskning. Det som forskningen visar är att skönlitterär text till skillnad från facktext skapar emotionellt engagemang – genom språk, berättarteknik, struktur och karaktärsbeskrivningar.

– Det finns studier som pekar på ett samband mellan läsares emotionella engagemang, empati och identifikation med karaktärer. Det finns även forskning som visar ett samband mellan empati för litterära karaktärer och empati i det verkliga livet. Och att skönlitteratur stärker människors förmåga att förstå andra.

Samtidigt, betonar hon, kan de här studierna inte svara på frågan hur enskilda personers empatiska förmåga eventuellt påverkas – eftersom det beror på vem som läser.

– Vi vet alltså att det finns en potential. Men vi vet inte tillräckligt mycket om vad som händer i mötet mellan den skönlitterära texten och läsaren. Ett sätt att ta reda på mer är att studera när människor pratar om skönlitteratur som de har läst. Och när de delar sina erfarenheter och diskuterar olika tolkningar.

Anja Rydén Gramners eget bidrag till forskningen är kopplat till just detta. Hennes studier bygger på filmade litteraturseminarier där läkarstudenter och handledare diskuterar skönlitteratur. Interaktionen analyseras sedan utifrån vilka idéer och ämnen som tas upp. Hur de



förhandlas och omformas av deltagarna och då med särskilt fokus på empati. Men det behövs betydligt mer forskning i ämnet för att vi ska förstå de här komplexa frågorna närmare, säger Anja Rydén Gramner.

– Skönlitteratur kan förändra. Men vi kan inte veta på vilket sätt om vi inte studerar fenomenet.

### **Den praktiska nyttan**

Andreas Braw arbetar som officer och kompanichef inom Försvarsmakten. Han är på ett personligt plan inte intresserad av den skönlitterära läsningens underhållningsvärde eller eventuella uppbygglighet. Men han vill gärna belysa den praktiska nyttan.

– Det kanske är naturligt att jag fokuserar på den biten med tanke på mitt yrke, säger han och fortsätter:

– I fredstid kan vi inte öva på storskaligt våld, förstörda städer, interna flyktingvågor eller andra skräckscenarier. Det betyder att vi behöver försöka förstå de dystopierna på något annat sätt. För att kunna förbereda oss. Och där kan sådant som film och skönlitteratur bidra till förståelse och inlevelseförmåga.

Det är fullt möjligt att förstå och öva på småskaliga komponenter av ett krig – men betydligt svårare att förstå hur det kan upplevas, säger Andreas Braw.

– Det samlade mentala trycket är mycket svårt att föreställa sig om man inte har upplevt det. Då kan skönlitteratur vara ett sätt att levandegöra ett scenario som vi inte kan öva på. Ett annat är att lyssna på berättelser från människor som har upplevt krig.

Helene Aronsson arbetar som verksamhetsutvecklare för fängelsebibliotek inom Kriminalvården. Hon kallar biblioteken inom kriminalvården för en "berikad fristad".

– För den som befinner sig i den låsta miljön som kriminalvården är, oavsett om man sitter i ett häkte eller på en anstalt, är man i hög grad fråntagen sina mänskliga rättigheter. Som att bestämma vad man ska äta och när man ska gå ut. För en intagen är detta inte något självklart, säger Helene Aronsson.

– Biblioteket kan då kännas som en fristad, eftersom det är en plats där du har stora valmöjligheter. Exempelvis att fritt välja vilken bok du ska läsa.

Att erbjuda skönlitteratur inom kriminalvården handlar i grunden om att främja läsande. Och varför är det viktigt?

– Läsning kan i bästa fall bidra till förändring. Eller åtminstone fungera som dörröppnare. Att träna den empatiska förmågan genom att läsa kan hjälpa intagna personer att förstå vad de utsatt andra för. Läsningen på anstalten kan också fungera som ett slags inkörsport, till att jobba vidare med sig själv, våga gå med i en bokcirkel eller studera vidare.

### Litteratur som terapi

Kan man förenklat säga att skönlitterär läsning kan vara ett slags gym för hjärnan, eller en terapisoffa? Andreas Braw är skeptisk.

– Jag tror inte att litteratur kan förändra människor i grunden. Däremot kan man genom läsning träna så att man blir mer intellektuellt och emotionellt robust.

Helene Aronsson har stor tilltro till litteraturen.

– Jag tror absolut på läsning som en form av hjärngympa. Det kan handla om att fly verkligheten om du befinner dig i en tuff situation, att besöka världar och karaktärer som du inte möter dagligen. Och i bästa fall få en ny emotionell förståelse.

Andreas Braw rekommenderar alla att läsa *Okänd soldat*, av

**”Skön-  
litteratur  
stärker  
människors  
förmåga  
att förstå  
andra.”**

Vainö Linna. Den klassiska krigsromanen från 1954, som anses vara Finlands mest lästa bok genom tiderna, följer en värnpliktig pluton under kriget mellan Finland och Sovjetunionen 1941–1944. Boken har hyllats för sin skildring av kölden, hungern, tröttheten och skräcken.

– *Okänd soldat* är ett bra sätt att föreställa sig själv i en extremt pressad situation. Frågor som väcktes hos mig under läsningen var: vem skulle jag vara i en liknande situation, vem kan jag vara och kanske: hur blir jag det?

– Jag skulle med glädje byta ut många högskolepoäng på vårt akademiska officersprogram mot skönlitterär läsning.

Rent konkret, vad läser man i fängelset? Spektrat är stort, säger Helene Aronsson.

– Det finns ett stort intresse för biografier, klassiker, kost, träning, psykologi och en hel del facklitteratur. Efterfrågan på manga har ökat i takt med att de intagna blivit allt yngre. Och poesi, inte sällan kärleksrelaterade dikter, kanske eftersom många har sina partners utanför fängelset.

Statistik visar att de intagna läser mycket, i snitt 30 böcker om året, säger Helene Aronsson.

– Det är ett viktigt tidsfördriv, oavsett för vilket syfte man läser.

Anja Rydén Gramner är postdoktor i pedagogik vid Linköpings universitet.

Andreas Braw är officer i Försvarmakten.

Helene Aronsson är verksamhetsutvecklare för bland annat fängelsebibliotek.

Solveig Korum, Moa Olin,  
Tammi Gustafsson Nadel

# Läsning så in i Norden!

På vilket sätt kan statliga satsningar stärka barns och ungas läsning runt om i Norden? Tammi Gustafsson Nadel, Solveig Korum och Moa Olin – tre statliga läsfrämjare – berättar om sina olika erfarenheter, insatser och perspektiv.

De nordiska ländernas läsfrämjande insatser är breda och omfattande. Våra norska grannar är ett exempel på det. Solveig Korum är senior rådgivare på Kulturtanken i Norge – en statlig myndighet som har till uppdrag att säkerställa att barn och unga får tillgång till professionella konst- och kulturupplevelser som en del av skolutbildningen och på fritiden. Kulturtankens viktigaste uppdrag är Den kulturelle skolesekken som förmedlar professionell konst och kultur till Norges samtliga skolelever, drygt 800 000 barn och unga.

– Läsning och litteratur är ett särskilt fokusområde för oss eftersom det kan betyda så oerhört mycket, oavsett vilken ingång man har. Det kan handla om kunskapsperspektivet eller mer om fantasin och det estetiska perspektivet – litteraturen är mångfacetterad.

Moa Olin är utredare och statistiker på Kulturanalys Norden, ett kunskapscentrum etablerat på initiativ av Nordiska ministerrådet.

– Läsfrämjande är en prioriterad kultur- och utbildningspolitisk fråga i hela Norden. Generellt kan man säga att de nordiska länderna gör många och breda läsfrämjande insatser – på exempelvis bibliotek, skolor och med bred samverkan.

Tammi Gustafsson Nadel är undervisningsråd på Skolverket och arbetar med särskilt fokus på läsfrämjande.

– Jag slås ständigt av vilken viktig uppgift lärare har när det gäller att se barn och unga. Och att känna in vad det är som motiverar dem att läsa. Utmaningen ligger till stor del i att få ungdomar att bli intresserade. Att bli läsare.

Under 2024 har Tammi Gustafsson Nadel arbetat med att samordna Skolverkets och Kulturrådets gemensamma uppdrag att ta fram läslistor: en guide och ett verktyg som kan hjälpa lärare och elever att navigera i bokfloden.

– Läslistorna är förslag på olika typer av litteratur, som bilderböcker, romaner, poesi och noveller. De kan ge inspiration och nya idéer när läraren ska välja litteratur till undervisningen, säger hon.

Listorna består sammanlagt av över 250 verk, indelade från förskolan till gymnasiet, och är helt frivilliga att använda. Arbetet med att ta fram läslistorna har varit ett gediget arbete, säger Tammi Gustafsson Nadel.

– Vi har fört dialog med olika myndigheter och organisationer som har sakkunskap kring läsning, läsfrämjande och undervisning: skolbibliotekarier, Svenska Barnboksinstitutet och Svenska Akademien. Underlaget har hjälpt oss att ringa in vad vi ska göra för att få syn på utmaningar, risker och framgångsfaktorer.

Titlarna har valts ut genom att man tagit in förslag från förskollärare, lärare i svenska och svenska som andra språk, fackutbildade skolbibliotekarier och med hjälp av en fristående referensgrupp.

– Kloka personer med lång erfarenhet av läsning av skönlitteratur från förskolan upp till gymnasiet. Flera forskar i litteraturredaktik och undervisar på lärarutbildningen. Vi har även en sakkunnig i minoritetsspråken, säger Tammi Gustafsson Nadel och fortsätter:

– De övergripande kriterierna har varit om boken i fråga dels har förmågan att beröra, dels om den är meningsskapande och kan bidra till fördjupade samtal och fördjupad läsförmåga.

### Norsk strategi

Våren 2024 lanserades en ny omfattande strategi i Norge för att öka läslusten hos barn och unga. *Sammen om lesing – Leselyststrategien 2024–2030*, är framtagen i samverkan mellan Kultur- och likestillingsdepartementet och Kunnskapsdepartementet. Insatserna för att stimulera läskulturen är flera: barn och unga ska ha tillgång till varierande litteratur, litteraturförmedlingen ska stärkas och tryckta böcker i skolan ska prioriteras.

– Undersökningar visar att det finns utmaningar inom det här området. Såväl läskunnigheten som läslusten utvecklas negativt och det tar vi på stort allvar, säger Solveig Korum.

– Vi ser också ett ökat skärmanvändande. Det behöver inte vara ett problem i sig, ur lässynpunkt finns det också möjligheter med ny teknologi. Men skärmarna konkurrerar och utmanar den traditionella läsningen.

Att stärka skolbiblioteken är också ett viktigt led i den norska läsluststrategin.

– Hemma kan man ha vitt skilda förutsättningar, exempelvis av socioekonomisk karaktär. Därför är det särskilt viktigt att skolbiblio-

teken – en arena som alla barn och unga har tillgång till – erbjuder litteratur för alla.

Tillgång till tryckta läroböcker är en annan stor satsning från den norska regeringen, som under 2024 har satsat 300 miljoner kronor extra på området. Det handlar även om fortbildning för lärare och att stärka samarbetet mellan skola, föräldrar, kulturinstitutioner och litteraturhus.

– Det här är en långsiktig strategi som alla partier är överens om.

### Mer läsning

Även i Sverige finns en rad statligt finansierade och läsfrämjande åtgärder. *Bokstart*, som bygger på samverkan mellan folkbibliotek, barnhälsovård och förskola, är ett exempel. Satsningen vänder sig till små barn (0–3 år), med syfte att tidigt stimulera språkutveckling.

– *Läs tillsammans!* är en satsning sprungen ur *Bokstart*: ett inspirationsmaterial om högläsning som kan användas för att utveckla arbetet i förskolan, berättar Tammi Gustafsson Nadel.

Ett nytt bidrag för utveckling av litteratur- och läsfrämjande insatser genom tidsbegränsade projekt – *Mer läsning* – är ett annat exempel. Bidraget, som fördelas av Kulturrådet, ska ge förutsättningar för strategiska litteratur- och läsfrämjande insatser samt stimulera till samverkan. Det ska även öka tillgängligheten till litteratur och läsning liksom möjligheten till delaktighet för barn och unga. Det rör sig om 44 miljoner kronor till 150 projekt i 21 kommuner.

Ytterligare ett färskt uppdrag är en satsning riktad mot skolbibliotek, berättar Tammi Gustafsson Nadel.

– Skolverket kommer under året bland annat att ha ett antal webinarier för skolbibliotekarier. Men även rektorer – skolledning och huvudmän har makt att göra skillnad.

Kulturanalys Norden har tagit fram en policy brief om statliga satsningar för ökad läsning och läslust hos barn och unga i Norden, berättar Moa Olin. Vad kom de fram till?

– Generellt kan man säga att de nordiska länderna har många och breda läsfrämjande insatser, både för exempelvis bibliotek och för skola. Vi ser också en bred samverkan mellan olika aktörer.

De nordiska länderna delar i mångt och mycket samma problem, enligt Moa Olin.

– Utmaningarna kretsar kring minskad läsning och bristande läsförmåga.



### Liknande problem – olika ingångar

Ingångarna i de olika satsningarna ser i vissa fall lite olika ut bland länderna. Exempelvis om det primärt ska vara en utbildningspolitisk eller kulturpolitisk fråga. Men, tillägger Moa Olin, man har i stora drag samma ambitioner och syn kring värdet av läsning.

– Förutom att vara ett rent nöje har litteraturen också förmågan att ge enskilda individer möjligheten att vidga sina vyer. Men även ökade möjligheter till att ta sig an kunskap och kultur. Ur ett bredare samhällsligt perspektiv finns det en samsyn kring att det ger unga förutsättningar att bli aktiva medborgare, exempelvis genom ökade möjligheter att delta i demokratiska processer.

– Vi ser även att det görs särskilda satsningar på skolbiblioteken runt om i hela Norden. Motiveringen är att de utgör en viktig länk mellan skolan och biblioteken.

Moa Olin menar att det nordiska samarbetet skapar möjligheter

att lära av varandra. Hon har svårt att peka ut en enskild insats som skulle vara den allra viktigaste för att få fler barn och unga att läsa.

– Min bild är att de nordiska länderna trycker på vikten av breda insatser – att man satsar både på skola, förskola, bibliotek och skolbibliotek. Men även på läsningen i hemmet, och på de yngsta barnen. Att litteraturen introduceras tidigt och brett är viktigt för att det ska bli en naturlig del av livet.

Tammi Gustafsson Nadel trycker på att det behövs en läsande kultur på alla förskolor och på alla förskolor och skolor.

– Det har vi inte idag. Det behövs mer tid och resurser för läsning och högläsning. Vi behöver prata ännu mer om litteratur i skolan, lägga tid på att planera högkvalitativ litteraturundervisning. Och, inte minst, ett brett och stort litteraturutbud.

– Om vi ska inspirera fler unga till att bli läsare räcker det inte med insatser i skolan, vi måste också öka fritidsläsningen. Och då måste vi kroka arm med olika delar av samhället, som läsfrämjande organisationer och idrottsföreningar – vi behöver hjälpas åt.

Solveig Korum är senior rådgivare på Kulturtanken i Norge.

Moa Olin är utredare på Kulturanalys Norden och har tagit fram en policy brief om statliga satsningar i Norden för att stärka barns och ungas läsning och läslust.

Tammi Gustafsson Nadel är undervisningsråd på Skolverket.

Simon Strömberg, verksamhetsutvecklare på Kulturrådet var samtalsledare.

Mats Malm, Essi Alho

# Svenska Akademien och Minecraft väcker läslusten

Vad har Svenska Akademien och Minecraft gemensamt?  
Jo, båda arbetar med läsfrämjande projekt med särskild inriktning mot barn. Vi möter Mats Malm, Svenska Akademiens ständiga sekreterare och Essi Alho verksamhetschef på Prinsparets Stiftelse – organisationen bakom Minecraft Education-spelet *Dexi Ville*.

Att Svenska Akademien ansvarar för Nobelpriset i litteratur är vida känt. Inte lika uppmärksammat är Akademiens arbete för det svenska språket och litteraturen, där den i allt högre utsträckning de senaste åren har satsat på läsfrämjande projekt.

Svenska Akademien delar ut priser till lärare och bibliotekarier, finansierar digitala bokcirklar, bidrar med pengar till litteraturfestivaler och andra arrangemang, stöttar Litteraturbanken och stöttar lärare i att vägleda eleverna in i litteraturen. För tre år sedan följdes de läsfrämjande insatserna upp av antologin *En bro av poesi* – ett urval av svenska dikter, från 1600-talet och fram till idag, riktade till åldrarna 6–9 år.

– Vi ville skapa ett rum där tiden faktiskt kan upphöra lite grann, för en ålder då många kanske tar sina första steg in i läsningen, säger Mats Malm.

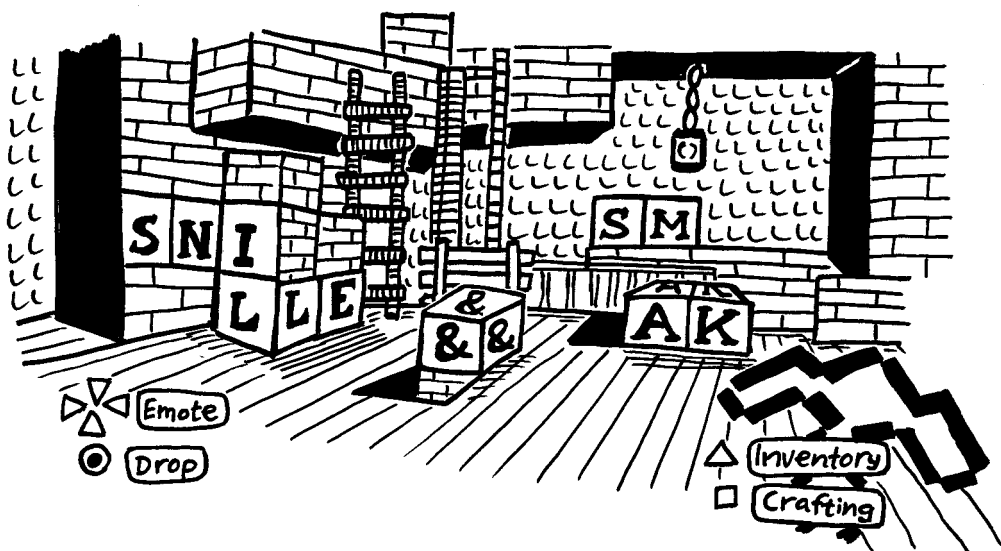
Malm talar av egen erfarenhet. Han hade tidigt en tendens att förlora sig i böcker, berättar han.

– Jag växte upp i Australien och där var skolan sträng, man fick börja läsa tidigt. Jag läste också mycket hemma. Jag minns särskilt en bok om Klas Klättermus, på svenska, som mina föräldrar hade tagit med sig och som jag läste många gånger.

I samarbete med Skolverket delades *En bro av poesi* ut gratis i 250 000 exemplar, till alla barn som började i förskoleklass hösten 2021 och i klassuppsättningar till alla lågstadieskolor.

– Att läsa dikter, och skriva själv, kan ge barn redskap att hantera och formulera känslor. Jag tror att det finns en väldig kraft i det, säger Mats Malm.

I höstas följdes *En bro av poesi* upp av *Tid för poesi* som riktar sig till åldrarna 10–12 år. Idén och dikturvalet till böckerna kom även den här gången från Ann Boglind, före detta lektor i svensk-ämnetts didaktik vid Göteborgs universitet och Anna Nordlund,



docent i litteraturvetenskap och lektor i didaktik vid Uppsala universitet. *Tid för poesi* delades ut i klassuppsättningar till alla skolors årskurs 5 inför läslovet 2024. I antologin samlades 52 dikter, den här gången med temat tid. Tanken är att man kan läsa en dikt varje vecka, berättar Mats Malm.

– Läsfrämjande projekt är en av de viktigaste, roligaste och mest meningsskapande delarna av mitt arbete.

Ett helt annat exempel på läsfrämjande arbete hittar vi i Minecraft Education-spelet *Dexi Ville*, ett innovativt spel som utspelar sig i en svenskinspirerad by. I byn möter du den vänliga igelkotten Dexi. Dexi älskar att läsa och samlar därför på berättelser i sin magiska, oändliga bok. För varje läsfrämjande uppdrag du klarar av i spelet, får du en ny sida till boken. Spelet är utformat för att öka ungas läslust, läskondition och nyfikenhet för bokstäver, ord och läsning. Ett särskilt fokus finns på unga med läs- och skrivsvårigheter som exempelvis dyslexi. Målgruppen är barn mellan 8–10 år, men kan spelas av alla. Bakom initiativet står Prinsparets Stiftelse och Minecraft Education.

– Det är viktigt att barn och unga knäcker läskoden, men också otroligt viktigt att hitta sätt att få dem att fortsätta med läsningen – särskilt för de unga som finner läsningen utmanande, säger Essi Alho, verksamhetschef på Prinsparets Stiftelse.

Ambitionen med spelet är att väcka läslust och få fler unga att se

sig själva som läsande personer. Något Essi Alho menar är viktigt för att förebygga utanförskap.

– Att kunna läsa är grunden för att kunna vara en fullvärdig medlem av vårt demokratiska samhälle. Därför är det otroligt viktigt att hitta sätt att uppmuntra och introducera unga till läsandet. Digitalisering och gameification är viktiga verktyg i det arbetet. Det digitala sänker trösklarna eftersom det redan är så integrerat i ungas liv idag.

Spelet finns tillgängligt på många skolor, men ska inte ses som ett läromedel i sig utan som ett komplement till traditionell undervisning. Lärare kan använda spelet i undervisningen som ytterligare ett verktyg för att läsa. Man kan också använda det i fritidsverksamheten. Det spelet bidrar till är att flytta fokus från det som eleven upplever som svårt, läsningen, till någonting hen tycker är kul, spelandet, vilket gör att det svåra känns lättare.

– På så sätt kan vi öka motivationen till läsning, inte minst hos barn med dyslexi, som ofta har lågt lässjälvförtroende. Vi vill att barnen ska känna att läsning är någonting lustfyllt och någonting man faktiskt klarar av, säger Essi Alho.

Essi Alho menar att vi i högre utsträckning behöver se digitala satsningar likt *Dexi Ville* och fysiska böcker som komplement till varandra – som kompisar.

– Minecraft är en av de största spelplattformarna i världen med över 140 miljoner spelare, av vilka majoriteten är barn. Sedan *Dexi Ville* lanserades våren 2024, har det laddats ner över 1,8 miljoner gånger runt om i världen. Vi ser att vi verkligen når ut genom plattformen, säger Essi Alho.

*Dexi Ville* är utvecklat av Prinsparets Stiftelse i samarbete med Minecraft Education, stöttat av Microsoft och Nordea. Spelutvecklarna Shapescape har utvecklat spelet samt karaktärerna och RISE Research Institutes of Sweden har varit stiftelsens pedagogiska partner i framtagandet av det kompletterande lärarhandledningsmaterialet.

Mats Malm är litteraturvetare, översättare och Svenska Akademiens ständiga sekreterare.

Essi Alho är verksamhetschef på Prinsparets Stiftelse.

Anneli Glamsare, Anton Ariki Sten,  
Camilla Bejmo Samuelsson

# I läsningens utkant

Många av landets kommuner brottas med socioekonomiska utmaningar. I dessa behövs särskilda insatser för att få i gång läsningen. Tre framgångsrika läsfrämjare delar sina perspektiv från läsningens utkanter.

*Läsa äger* startade i Botkyrka 2018. Projektet, som är ett samarbete mellan olika aktörer, verkar för alla barns rätt till en läsande gemenskap. Initiativtagaren Anneli Glamsare arbetade tidigare som språk-, läs- och skrivutvecklare i kommunen.

– Det började med en läsundersökning som var dystert att ta del av, minst sagt. På en skola i kommunen nådde inte 94 procent av barnen läsmålen efter årskurs 1. En cykeltur bort – 8 kilometer därifrån – nådde 94 procent målen.

Siffrorna blev upprinnelsen till *Läsa äger*. Anneli Glamsare knöt näven i fickan och tänkte: jag kan inte gå med på det här.

– Jag kände starkt att vi behövde göra någonting. En enorm utmaning förstås, men det blev början på något fantastiskt.

Anneli Glamsare förstod tidigt att för att vända den negativa lästrenden, var kommunen tvungen att kroka arm: för att lyckas behövde olika aktörer i kommunen hjälpas åt och skapa en samverkan mellan olika kompetenser. Inte minst för att göra det hållbart över tid. Hon riktade in sig på att göra något åt det så kallade sommarlovstappet, som innebär att nästan varannan elev tappar i sin läsförmåga under sommarlovet. Lovtappet (eller *summer reading loss* som det kallas internationellt) visar att de lässköra är de som tappar mest och att problemet är som mest utbrett i socioekonomiskt sårbara områden. Annelis Glamsares idé? Anlita högläsande ungdomar.

– Det började med tolv ungdomar i Botkyrka – och i somras var det 750 feriepraktikanter i 39 kommuner som var ute och högläste på sommarfritids.

Feriearbetarna får introduktion och handledning för att vara rustade för uppdraget. Linnéuniversitetet och Linköpings universitet har forskat på *Läsa äger*. Resultaten visar att projektet bidrar till att öka både läsförståelse och ordförråd bland barnen. 2021 utsågs Anneli Glamsare till *Årets läsfrämjare* av författaren Pascal Engmans stiftelse. Hon arbetar numera på Bonniers familjestiftelse med att fortsätta sprida projektet på riksnivå.

– Känslan idag är: Det går att vända! *Läsa äger* har gjort och gör skillnad och de stora vinnarna är just de lässköra barnen.

Camilla Bejmo Samuelsson arbetar som rektor i Fittja i Botkyrka. Hon har en bred och ingående bild av de hinder som finns hos barn och unga i områden med socioekonomiska utmaningar.

– De barn som börjar i våra skolor har generellt sett en begränsad språkbas, både i svenska och i sitt modersmål. Utöver det har de ofta en begränsad omvärldskunskap och allmänbildning. Det saknas ofta böcker hemma och det finns inte en vana att högläsa i hemmet, som det gör i många medelklassområden.

Fittjaskolan, som har cirka 500 elever, är en skola för årskurs 4–9. Här finns en undervisningsgrupp för elever som är i behov av det och särskilda klasser för nyanlända elever. En av de största utmaningarna är tiden, säger Camilla Bejmo Samuelsson. Det handlar, förutom om att lära barnen att läsa, om att jobba både med läroplanen och att uppfylla det så kallade kompensatoriska uppdraget: skolväsendets skyldighet att se till att alla elever ges goda förutsättningar att nå de nationella kunskapskraven.

– Det vi ser är att barnen vill lära sig att läsa, vill förstå omvärlden och vill uttrycka sig språkligt. Men att de på grund av olika utmaningar, exempelvis ett begränsat ordförråd, har det tufft. Och när de känner att de inte får till det tenderar många att i stället kolla på rörlig bild, prata och leka. Eller i värsta fall ge upp.

Många av de här ungdomarna tycker att det är tufft att befinna sig i det där *läs- och skrivgymet*, fortsätter Camilla Bejmo Samuelsson.

– Men skickliga pedagoger och lärare kan motivera, skapa intresse och inspirera till att läsa och lära.

Vad gör man då på Fittjaskolan för att förbättra situationen? Camilla Bejmo Samuelsson knyter an till det som Anneli Glamsare var inne på: det handlar om att kroka arm. Med närsamhället, folkbiblioteket och med vårdnadshavare.

– Vi gör allt för att komplettera och kompensera vår egen läsundervisning. Att kroka arm med vårdnadshavare, att prata om vikten av att läsa och att involvera föräldrarna i läsningen, är något som vi kan bli ännu bättre på.

På Fittjaskolan arbetar man med något man kallar Läskompassen, berättar Camilla Bejmo Samuelsson.

– Det går ut på att vi valt ut några böcker och kopplat dem till metoder och arbetsområden i läroplanen i olika ämnen. Samtliga



lärare arbetar med Läskompassen, från förskoleklass och uppåt. Det handlar om att skapa en struktur och en form, som vi ser till att alla barn får ta del av.

Vilka utmaningar har man stött på i Fittjaskolan?

– Från början fokuserade vi på att förenkla och skala bort mer avancerade texter och i större utsträckning jobba muntligt.

Men metoden gav inte önskad effekt.

– Då provade vi i stället att involvera de svårare texterna och koppla dem till verkliga upplevelser utanför skolan. Snart upptäckte vi att det gjorde det lättare att lära sig.

De olika läsfrämjande insatserna på Fittjaskolan har varit mycket framgångsrika, säger Camilla Bejmo Samuelsson.

– För några år sedan låg vi på 37 procent som kunde läsa i årskurs 1. Idag är den siffran 87 procent.

Under våren 2024 pågick Regions Värmlands projekt *Biblioteket som demokratisk arena*. Inom ramen för projektet gjorde Anton Arika Sten en dokumentärfilm om bokbussen i Torsby. *Bokbussen – Torsbys länk mellan hjärtan & bygd* premiärvisades i Torsby i november 2024. Filmen handlar om betydelsen av bokbussen för invånarna i norra Värmland. Gemenskapen, berättar Anton Arika Sten, är en stor anledning till att han själv läser.

**”Bokbussen  
är något  
mer än ett  
bibliotek  
på hjul –  
det är en  
mötesplats.”**

– Gemenskapen är grunden – att jag vill kunna dela mina upplevelser av litteratur tillsammans med vänner och familj. Tappar man gemenskapen, tappar man också möjligheten och intresset att utveckla sitt läsintresse, tror jag.

Bokbussen i Torsby är ett mobilt bibliotek som besöker många orter i kommunen. Just gemenskapen var något han ville utforska närmare. I filmen följer han med bokbusschauffören Jörgen Axelsson och bibliotekarien Anki Yafele till orter som Björbysättern, Metbäcken och Digerberget. Längs vägen möter de låntagare som beskriver bokbussen som en oundgänglig vän de inte vill vara utan. En länk mellan generationer och platser.

– Bokbussen är något mer än bara ett bibliotek på hjul – det är en mötesplats. Jag hoppas att filmen ska återspegla den gemenskap och värme som finns.

I filmen intervjuas 20 låntagare om sina tankar och relationer till bokbussen. Anton Ariki Sten ville lyfta fram kärleken till Bokbussen – och vad som krävs för att vi ska kunna behålla den i framtiden.

– Vi lever i ett alltmer automatiserat samhälle, där vi en dag inte ens behöver lämna hemmet. Jag ser bokbussen som en allt viktigare komponent till att bevara den mänskliga kontakten.

Torsby har få invånare i relation till hur stor kommunen är till ytan. Bokbussen blir därför, för många, det enda bibliotek de använder.

– För många är det en höjdpunkt att besöka bokbussen, ett tillfälle då man sätter på sig de fina skorna. En plats dit man kommer för att dela idéer och historier med varandra.

Det är alltså inte bara för litteraturens skull.

– Det handlar inte bara om behovet av att läsa – utan också att dela med sig av berättelser man har tagit del av.

Anneli Glamsare är läs- och skrivutvecklare och initiativtagare till *Läsa äger*.

Camilla Bejmo Samuelsson är rektor för Fittjaskolan och Tallidsskolan.

Anton Ariki Sten är dokumentärfilmare och skapare av filmen om Torsby biblioteks bokbuss.

Patrik Lundberg, författare och journalist, var samtalsledare.

Jasmine Darban

# En stjärna på Booktok- himlen

Jasmine Darban är en av Sveriges största bokinfluerare. Genom Tiktok når hon på ett färgstarkt sätt ut till både vana och ovana läsare i hela landet.

Jasmine Darban har jobbat som bokinfluerare – eller *bokkreatör* som hon föredrar – i fyra år. Hon började på Tiktok, men idag finns hon i många sociala medier. Hennes fokus ligger på skapandet och på innehållet.

– Jag tipsar om böcker och pratar om litteratur. Jag gillar också det kreativa arbetet med att redigera videor och planera innehåll.

Att Jasmine Darban skulle fokusera på just böcker kom naturligt eftersom hon har haft ett stort litteraturintresse i hela sitt liv. Hennes främsta läsande förebilder är hennes föräldrar, främst mamma.

– Min mamma läser mycket så jag har nog tagit efter henne, hon har verkligen uppmuntrat mig. Men även pappa högläste för mig när jag var liten.

Idag hittar hon de flesta nya läsande förebilder på sociala medier.

– Jag följer många internationella bokkreatörer och hittar inspiration från dem, och hoppas förstås kunna bidra med samma känsla till mina följare.

Det var i början av pandemin våren 2020 som hon startade ett konto på Tiktok. Hon började med att dela med sig av sina studier och studiemål. Men snart upptäckte hon Booktok.

– Jag kände spontant: Gud vad spännande! Efter det var det helt naturligt att börja fokusera på litteraturen i mitt innehållsskapande och engagera mig i den kontexten.

Booktok brukar beskrivas som världens snabbast växande virtuella bokklubb. Under hashtaggen med samma namn kan användarna ta del av bokrecensioner, läsinspiration och annat litteraturrelaterat innehåll. Booktok har under de senaste åren blivit så populärt att det kan påverka försäljningen av böcker runt om i världen. En recension har potential att snabbt nå miljontals visningar och gillamarkeringar. Det är inte heller ovanligt att en viss författare, likt Jasmine Darban, når stjärnstatus. Ofta handlar det om böcker i tydliga genrer, som romance eller fantasy och de väcker starka känslor.

– På Tiktok har man möjlighet att skapa en intim inramning. Det



är nästan som att ha ett videosamtal. Och när någon jag följer visar mycket känslor över en bok som de har läst, leder det ofta till att jag vill läsa samma bok själv och dela den upplevelsen.

Alla litteraturgenrer finns representerade på Booktok, säger Jasmine Darban.

– Det är brett, alltifrån romance till fantasy. Men det finns också många klassiker som har blivit stora på appen. Och olika subgenrer som har uppstått i kölvattnet, som romantasy – en genre där romance och fantasy blandas.

Jasmine Darban upplever att hon läser betydligt mer nu än innan hon började följa Booktok.

– Jag läste mycket som barn men tappade läsandet i högstadiet, som många tenderar att göra. Sedan var det som om jag upptäckte böckerna på nytt i och med Tiktok – inte minst när jag lärde känna läsande personer där och började publicera mitt egna innehåll. Den gemenskapen gjorde att intresset väcktes igen.

En fördom om influencers är att de ägnar sig åt en relativt ensidig kommunikation. Att innehållet publiceras i ett vakuum. Men det som är speciellt med Tiktok, påpekar Jasmine Darban, är att interaktionen är central.

**”Det  
speciella  
med Tiktok  
är att  
interaktionen  
är central,  
diskutera  
litteratur  
med vänner  
och följare.”**

– Allt handlar om att prata med sina vänner och sina följare och att diskutera litteratur. Det är just det som gör det kul och speciellt.

Vad räknas då egentligen som en Booktok-bok? Det kan egentligen vara vilken bok som helst, säger Jasmine Darban.

– Det böckerna har gemensamt är att de har fått mycket uppmärksamhet i appen. De associeras ofta med någon av de nämnda genrer som är stora – men en bok som *Glaskupan* av Sylvia Plath kan man också kalla för en Booktok-bok, eftersom den har fått stor spridning.

Jasmine Darban, som i dagsläget har drygt 40 000 följare på Tiktok, är övertygad om att hon genom sina videor lyckas både att inspirera och att nå ovana läsgrupper. Hon får ofta frågor i stil med: *Jag har precis upptäckt läsningen, har du någon specifik rekommendation till mig?* Eller reaktioner som: *Varje gång jag ser en av dina videor så vill jag gå till biblioteket och låna böcker!*

– Man kanske är på Tiktok för att titta på helt annat innehåll. Men så dyker en av mina videor upp, ett boktips till exempel, och då blir man i bästa fall nyfiken.

Jasmine Darban är bokkreatör och influencer.





Text: Johan Kellman Larsson

Illustrationer: Mats Jonsson

© Statens kulturråd 2025

ISBN: 978-91-89748-44-6

Kulturrådet  
Box 27215, 102 53 Stockholm  
Besök: Borgvägen 1-5  
Tel: 08 519 264 00  
E-post: [kulturradet@kulturradet.se](mailto:kulturradet@kulturradet.se)

[kulturradet.se](http://kulturradet.se)

Lika rättigheter men olika förutsättningar – läsfrämjande står numera högt på den kultur- och utbildningspolitiska agendan i Sverige, ja även i Norden. Hur gör vi för att de olika förutsättningarna ska matcha de lika rättigheterna? Få utkanterna vare sig de är geografiska, språkliga eller normmässiga att bli en självklar del av den läsfrämjande helheten? Och hur ser vi på litteratur och läsande som en robust del av beredskapsarbetet? Dessa och många andra frågor diskuterades på Kulturrådets och Läsrådets läsfrämjandeträff i december 2024. Temat var Hela landet läser. I den här skriften finns texter som sammanfattar de olika programpunkterna som bestod av panelsamtal, föreläsningar och intervjuer.

Poeten David Väyrynen, själv med erfarenhet av geografiska utkanter, ledsagade oss genom två fullspäckade halvdagar.

Skriften riktar sig till myndigheter, organisationer, bibliotekspersonal, lärare och andra aktörer som arbetar läsfrämjande. Ett tack till alla som bidragit med engagemang, inspiration och intresse.

Hela landet läser är det sjätte numret i skriftserien Kulturrådets läsfrämjande skrifter. Den går att beställa på [kulturradet.se/publikationer](http://kulturradet.se/publikationer)